

Francis Justs

MILITĀRO
JĒDZIENU

skaidrojošā
 vārdnīca
ar pamatterminu tulkojumu angļu valodā
15 300 terminu
un vārdkopu

AVOTS®

PRIEKŠVĀRDS

MĀKSLINIEKS Uldis Baltutis

Vārdnīca domāta gan karavīriem, gan izglītības iestāžu mācībspēkiem un studentiem (klausītājiem), kuru mācību programmās ir iekļauti ar militāro tematiku saistīti priekšmeti, gan visiem, kas interesējas par karalietām un vēlas papildināt zināšanas.

Līdz šim latviešu valodā izdotajās militārās terminoloģijas vārdnīcās pārsvarā bija ievietoti termini un vārdkopas (turpmāk tekstā – termini), kas galvenokārt attiecās uz atsevišķu militāro jomu (piem., sauszemes karaspēku, taktiku), turpretī šajā vārdnīcā ir apskatīti valstu bruņoto spēku v i s u ieroču šķiru veidiem specifiski termini, kā arī ar karaspēka daļu personālsastāva sadzīvi un darbibu saistīti termini.

Sakarā ar LR Nacionālo bruņoto spēku iesaistīšanos NATO militārajās struktūrās, vārdnīcā iekļauti daudzi NATO spēkos ieviestie termini, ko agrāk Latvijā nelietoja vai to nozīmi skaidroja citādi. Aiz šo terminu tulkojuma angļu valodā ir atzīme apļajās iekavās (NATO), kas attiecas arī uz skaidrojumu latviešu valodā.

Lai lasītājiem būtu iespēja iepazīties ar bijušās PSRS bruņotajos spēkos ieviesto militāro terminu skaidrojumiem, vārdnīcā iekļauti daudzi minētie termini (vaírumu no tiem lieto arī Krievijas Federācijas bruņotie spēki). Aiz šo terminu nosaukuma apļajās iekavās ir atzīme (KF), un tos no krievu valodas tulkojis vārdnīcas sastādītājs.

Ja kāda termina skaidrojums ir dots gan NATO, gan Krievijā pieņemtajā traktējumā, kas atšķiras no NATO traktējuma, tie attiecīgi sakārtoti numerācijas secibā, aiz numura apļajās iekavās ierakstot: 1. (NATO) un 2. (KF), kam seko attiecīgais skaidrojums.

Ja pirms militārā termina skaidrojuma ir ieraksts (LPE), tas nozīmē, ka šis skaidrojums atbilst bijušās PSRS sistēmā pieņemtajam viedoklim, kas bija iekļauts no 1981. līdz 1987. gadam izdotajā Latvijas Padomju enciklopēdijā.

Vārdnīcā iekļauti arī termini, kam nav militārs raksturs, taču tie paplašina vārdnīcas lietotāju vispārējo zināšanu līmeni psiholoģijā, juridiskos un finanšu jautājumos, datorzinībās, topogrāfijā, elektrotehnikā, ķīmijā, medicīnā, starptautiskajās attiecībās, svešvārdru lietošanā u. c., un tos plaši lieto arī militārajā jomā.

Vārdnīcas sastādīšanā izmantots plašs sastādītajam pieejamo iespieddarbu klāsts, kas izdoti laika posmā līdz 2004. gadam (sīkāk sk. **Izmantotā literatūra**).

VĀRDNĪCAS UZBŪVE

Vārdnīcā latviešu alfabēta secībā iekļauts ap 15 300 terminu, tajos ievērojot patskaņu garumzīmes, līdzskaņu mīkstinājuma zīmes un šķāceņus. Ar šādu terminu sakārtojumu šī vārdnīca principiāli atšķiras no līdz šim latviešu valodā izdotajām vārdnīcām. Šīs vārdnīcas lietotājiem tas jāņem vērā, meklējot vajadzīgos terminus.

Vārdkopas, kas sākas ar vienādiem vārdiem, ir sakārtotas, vadoties pēc nākamā vārda vietas alfabēta secībā, piem., **absolūtais augstums, absolūtais filtrs, absolūtais gaisa mitrums** utt.

Visi termini ir izcelti (pustreknji). Izcelumi pašā skaidrojumā doti pustreknajā salikumā ar mazajiem burtiem. Termini, ko var lietot abās dzimtēs, doti viriešu dzimtē.

Aiz termina kvadrātiekvām dots tā tulkojums angļu valodā un aiz kvadrātiekvām un domuzīmes – skaidrojums latviešu valodā, piem., **ADEKVĀTS** [adequate] – savam uzdevumam precīzi atbilstošs, vienlīdzīgs, līdzvērtīgs.

Ja skaidrojums sākas ar patstāvīgu teikumu, tad pirms tā aiz kvadrātiekvām seko punkts un domuzīme.

Ja aiz kvadrātiekvām ir norāde, ka skaidrojums attiecas uz kādu atsevišķu jomu, tad domuzīme likta aiz šīs norādes, pirms skaidrojuma. Piem., **MARķĒŠANAS KĻUDA** [marking error (NATO)] jūras mīnu karā – attālums un peilejums līdz mērķim.

Norāde par termina izcelsmi dota aiz kvadrātiekvām apajājās iekavās, kam seko domuzīme un skaidrojums. Piem., **MAUZERIS** [mauser] (pēc vācu izgudrotāju brāļu Vilhelma un Paula Mauzeru vārda) – viena no pirmajām strēlnieku automātisko ieroču sistēmām; [...].

Ja skaidrojumā iekļauta norāde uz radniecīga vārda nozīmi, kas paskaidrota citā šķirkli, tad aiz šā vārda apajājās iekavās dots attiecīgās sadaļas cipara apzīmējums. Piem., **NORŪDĪT** [...] – 1. rūdot (1.) padarīt cietāku [...]. Jāņem vērā, ka ciparu norāde vienmēr attiecas uz vārda pamatformu – šajā gadījumā uz **RŪDĪT**.

Izmantojot agrāk izdoto angļu-latviešu un latviešu-angļu (kā arī angļu-krievu un krievu-angļu) militāro terminu vārdnīcu sastāditāju pieredzi, arī šīs vārdnīcas sastāditājs nav uzrādījis angļu valodā tulkoto vārdu fonētisko transkripciju.

Zvaigznīte (*) pirms tulkojuma vai paskaidrojuma norāda, ka aiz tās rakstītais teksts domāts pārnestā nozīmē (piem., **AGONIJA** [death throes, agony] – dzīvības beidzamās izpausmes pirms nāves; *cīņa, mokoša pretošanās neilgi pirms gala, sabrukuma).

Divas zvaigznītes (**) pirms tulkojuma vai skaidrojuma norāda, ka šķirkja sadaļu aiz tām tulkojis vai skaidrojis vārdnīcas sastāditājs, neatrodot to viņam pieejamā literatūrā.

Jautājuma zīme kvadrātiekvās (?) nozīmē, ka sastāditājs nav atradis vai nav pats radijs termina tulkojumu angļu valodā.

Saīsinātie paskaidrojumi kursīvā nozīmē terminu piederību noteiktai lietošanas sfērai (sk. **Saīsinājumu un pieņemto apzīmējumu skaidrojumi**).

Tulkojumi angļu valodā pārsvarā doti pēc to lietošanas nozīmīguma militārajā terminoloģijā. Tuvi sinonīmi atdalīti ar komatu (piem., **AGREGĀTS** [unit, assembly]), bet tulkojumi ar lielāku nozīmes atšķirību – ar semikolu (piem., **AIZROBEŽA** [foreign; overseas]). Atšķirīgas nozīmes tulkojumi atdalīti ar arābu cipariem (piem., **ANTIVIELA** [1. antibody; 2. antimatter]). Paskaidrojumi tulkojumos doti apajājās iekavās, kursīvā (piem., **AIZGRIEZNIS** [(krāna) tap, faucet]), bet tulkojuma latviskojumi – apajājās iekavās stāviem burtiem (piem., **AIZSPROSTS** [1. (slūžas) lock; sluice;...]). Lai samazinātu tulkojuma vienību skaitu, ar slīpsvītru (/) tulkojumā atdalīti sinonīmi, ko var ielikt tulkojamā vārda vietā, kas rakstīts pirms slīpsvītras (piem.,

DZIRDĪGS [keen/sharp of hearing], ko var tulkot kā [keen of hearing] vai [sharp of hearing]). Līdzīgi ir ar skaidrojumu tekstā ievietotajiem vārdiem, kas atdalīti ar slīpsvītru.

Apaļajās iekavās iekļautā defise (-) starp vārdiem tulkojumā angļu valodā nozīmē, ka šos vārdus var rakstīt ar defisi vai bez tās.

Apaļajās iekavās ielikts priedēklis nozīmē, ka šo vārdu var lietot ar priedēkli vai bez tās.

Vārda galotne apļajās iekavās nozīmē, ka šo vārdu var lietot ar galotni vai bez tās.

Retinātiem burtiem rakstīts termins nozīmē, ka tā skaidrojums meklējams vārdnīcā citā vietā atbilstoši attiecīgā termina nosaukumam.

Homonīmi (vienādi rakstāmi un vienādi izrunājami vārdi) un homogrāfi (vienādi rakstāmi, bet atšķirīgi izrunājami vārdi) skaidroti atsevišķos šķirkjos un apzīmēti ar arābu cipariem. Homogrāfiem norādita izruna. Piem.,

KOKS¹ [uo] (augs)

KOKS² [o] (kuģa pavārs).

Divskanis apzīmēts ar [uo], patskanis ar [o], platais e, ē – ar [ē], [ē], šaurais ar [e], [ē]. Piem.,

MĒRS¹ [ē] (mērišanai)

MĒRS² [ē] (municipalitātes galva).

Zilbes intonācijas apzīmētas šādi: (~) stieptā intonācija, (^) lauztā intonācija:

SADZĪT¹ [ī] (piem., sadzīt pēdas)

SADZĪT² [ī] (par ievainojumu).

Frazeoloģismi ievietoti attiecīgā šķirkļa beigās vai sadaļas beigās pēc romba zīmes (◊). To skaidrojums dots kursīvā. Piem., ◊ cirst robu – *radīt zaudējumus, izdevumus*.

SAISINĀJUMU UN PIENEMTO APZĪMĒJUMU SKAIDROJUMI

A – ampērs	filoz. – filozofija, filozofisks
A-h, A/h – ampērstunda	fin. – finanses
AM – amplitūdas modulācija	fiz. – fizika
anat. – anatomija	fiziol. – fizioloģija
ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija	FM – frekvences modulācija
antrop. – antropoloģija	folkl. – folklora
apm. – apmēram	g – grams
apst. – apstākļa vārds	GHz – gigahercs (miljards hercu)
apt. – aptuveni, aptuvens	gk. – galvenokārt
apv. – apvidvārds	GPS – globāla pozicionēšanas sistēma
arhit. – arhitektūra	gram. – gramatika
art. – artilērija	gs. – gadsimts
AS – Aizsardzības spēki	g. t. – gadu tūkstotis
ASCII (American Standard Code for Information Interchange) – Amerikas Informācijas apmaiņas standartkods	Gy – grejs
astr. – astronomija	ģen. – 1) ģenitīvs; 2) ģenētika
ASV – Amerikas Savienotajās Valstis lietots	ģeod. – ģeodēzija
atb. – atbildīgais	ģeogr. – ģeogrāfija
ATC – automātiskā telefona centrāle	ģeol. – ģeoloģija
attr. – [attributive use] atributīvs lietojums	ģeom. – ģeometrija
av. – aviācija	H – augstuma apzīmējums
AVS – automatizētā vadības sistēma	ha – hektārs
ball. – ballistika	HE – [high explosive] paaugstinātās jaudas sprāgstviela
biol. – bioloģija	hidrotehn. – hidrotehnika, hidrotehnisks
bot. – botānika	Hz – hercs
Bq – bekerels	it. – itāļu valodā
būvn. – būvniecība	izd. – izdevums
CB (citizen band) – civilais radiosakaru diapazons (27–30 MHz)	īp. v. – īpašības vārds
CGSE – enerģijas mērvienību sistēma	J – džouls
Ci – kirī	jur. – juridisks; jurisprudence
cīlv. – cīlveks	jūrn. – jūrniecība
cm – centimetrs	KF – no krievu valodā izdotās militārās literatūras tulkots materiāls
cos. – kosinuss	kg – kilograms
dat. – datortehnika	kHz – kilohercs
daž. noz. – lietojams dažādā nozīmē	kib. – kibernetika
dB – decibels	km/st. – kilometri 1 stundā
dsk. – daudzskaitlī lietojams termins	kPa – kilopaskāls
dzelzc. – dzelzceļš	kt – kilotonna
ek., ekon. – ekonomika; ekonomisks	kulin. – kulinārija
el., elektr. – elektrība; elektrisks	kV – kilovolts
ESM – elektroniskā skaitļošanas mašīna; elektroniskais skaitļotājs	ķim. – ķimisks
etc. – utt.	l – litrs
eV – elektronvolts	LB – Lielbritānijā lietots
farm. – farmācija, farmakoloģija	lietv. – lietvārds
	lietved. – lietvēdiba
	lingv. – lingvistika

liter. - literatūra
 log. - loģika
 lok. - lokatīvs
 LPE - Latvijas Padomju enciklopēdijā ievietots skaidojums, kas īemts no PSRS izdotās militārās literatūras
 LR - Latvijas Republika
 m - metrs; metri
 maš. - mašīnbūvniecība
 mat. - matemātika
 mater. - materiāls
 med. - medicīna
 meh. - mehānika
 meteor. - meteoroloģija
 m. ē. - mūsu ēra
 mg - miligrams
 MHz - megahercs
 mil. - militārs
 min - minūte; minūtē
 ml - mililitrs
 m/s - metri sekundē
 mūz. - mūzika
 N - nūtons; ziemelji
 NAA - Nacionālā Aizsardzības akadēmija
 NATO - [North Atlantic Treaty Organization] NATO valstu armijas lietots
 NBC - kodolieroči, bioloģiskie un kīmiskie ieroči (NATO spēkos pieņemtā abreviatūra)
 NBS - Nacionālie Bruņotie spēki; Nacionālo Bruņoto spēku-
 nepārej. - nepārejošs darbības vārds; lietojams nepārejoši
 nev. - nevēlams vārds vai nevēlama nozīme
 novēc. - novecojis vārds
 NPS [NATO Precautionary System] - NATO piesardzības pasākumu sistēma
 opt. - optika
 pārej. - pārejošs darbības vārds; pārejoši lietots darbības vārds
 ped. - pedagoģija, pedagoģisks
 pers. - persona
 PC [personal computer] - personālais dators
 piem. - piemēram
 poēt. - poētisms
 pol. - politisks
 poligr. - poligrafija
 psih. - psiholoģija
 PSRS - Padomju Sociālistisko Republiku Savienība (bijusi Padomju Savienība)
 rel. - reliģija
 resp. - respektīvi
 S - dienvidi
 sar. - lietojams sarunvalodā

sast. - apkopojis vārdnīcas sastāditājs
 s - sekunde; sekundē
 SI - starptautiskā mērvienību sistēma
 sk. - skatīt; skati!
 sl. - slengs
 smb. [somebody] - kāds
 smth. [something] - kaut kas
 sp. - sports
 st. - stunda
 STANAG (Standardization Agreement) - Standartizācijas līgums
 t - tonna
 takt. - taktisks
 teātr. - teātra termins
 tehn. - tehnisks
 tēln. - tēlniecība
 THz - terahercs (biljons, triljons hercu)
 t. i. - tas ir
 TNT - trinitrotoluols jeb trolits
 topogr. - topogrāfija
 t. s. - tā sauktais
 t. sk. - to skaitā
 TV - televīzija; televīzijas-
 u. c. - un citi; un cits
 UIV - ultraīsviļņi; ultraīsviļņu-
 u. tml. - un tamlīdzīgi
 utt. - un tā tālāk
 V - volts
 val. - valodniecība
 vēst. - vēsture
 vjl. - virs jūras līmeņa
 vsk. - vienskaītli lietojams termins
 WGS (World Grid System) - pasaules koordinātu sistēma
 zool. - zooloģija
 .. (pirms komandas) - vienības nosaukuma norāde (piem., grupa, vads, rota)
 Λ - grieķu alfabēta burts lambda, ar ko apzīmē radioviļņu garumu metriskajās mērvienībās
 Σ - grieķu alfabēta burts sigma, ar ko apzīmē summu
 ◊ - romba zīme (ievada frazeoloģismu)
 ± - plus minus (piem., ± 2)
 ° - grādu zīme (temperatūras un leņķu lieluma apzīmēšanai)
 °C - Celsija grāds
 ' - minūte (laika (stundu) un leņķu (grādu) iedāju apzīmēšanai)
 " - sekunde (laika un leņķu iedāju (minūšu) apzīmēšanai)

A a

A VAI B GATAVĪBĀ ESOŠI SPĒKI [forces in being (NATO)] - spēki, kas ir attiecīgā Militārās komitejas dokumentā definētājā A vai B gatavībā.

ABAKA SKALA [abac scale] - nomogramma, ko lieto, lai iegūtu konversijas leņķi, veidojot liela apja azimutus Merkatora projekcijā.

ABERĀCIJA [aberration] - 1. attēla neprecizitāte optiskajā sistēmā. Sfēriskā, hromatiskā, difrakcija; 2. astronomijā - zvaigžņu šķietama novirzīšanās no sava patiesā stāvokļa debess sfērā.

ABONEMENTS [(avizes, žurnāla) subscription (to/for); (teātra vietas) season ticket/pass (ASV)] - par maksu iegūtas tiesības noteiktu laiku regulāri saņemt (laikrakstus, žurnālus), apmeklēt (teātri, koncertus) vai lietot (piem., telefonu).

ABONENTS [(avizes, žurnāla, telefona) subscriber (to); (teātra vietas u. c.) holder of a season ticket/ pass (ASV); (bibliotēkas) borrover, reader] - persona, kas kaut ko abonē, kam ir abonements.

ABORDĀŽA [boarding; grappling] - jūras kaujas paņēmiens senajos laikos un viduslaikos ieinādnieka kuģu sagrabšanai tuvcīņā. Līdz ar tvaikoņu parādišanos (19. gs.) abordāža zaudēja savu nozīmi.

ABSCISA [abscissa] - pirmā no punkta koordinātām plaknē un telpā. Abscisu parasti apzīmē ar X, bet horizontālo koordinātu asi Ox sauc par absicu asi.

ABSERVĀCIJA [observation] - viens no pasākumu veidiem, lai bioloģisko ieroču lietošanas gadījumā kontrolētu slimību pārņemtos rajonus. Abservācijas galvenie pasākumi: 1) tiek ierobežota piesārņotās vienības karavīru saskarsme ar citām karaspēka vienībām un civiliedzīvojājiem, kas atrodas piesārņojuma rajonā; 2) no piesārņojuma zonas jebkas tiek izvests tikai pēc sanitārās kontroles, un neviens cilvēks neiziet bez sanitārās kontroles un apstrādes; 3) karavīrus medicīniski novēro un potē pret iespējamām slimībām, saslimušos izolē no pārējiem; 4) piesārņojuma rajonā tiek veikti pastiprināti sanitārhigiēniskie pasākumi.

ABSOLŪTAIS AUGSTUMS [absolute height] - 1. lidaparāta lidojuma augstums tieši virs zemes vai reljefa, ko tas pārlido; 2. apvidus punkta augstums virs jūras līmeņa. Latvijā - virs Baltijas jūras vidējā līmeņa.

ABSOLŪTAIS FILTRS [absolute filter (NATO)] - filtrs, kas ir spējīgs pēc svara atdalīt 100% cieto daļiju, kas ir lielākas par noteikto izmēru mikronos.

ABSOLŪTAIS GAISA MITRUMS [**absolute air humidity] - ūdens tvaiku daudzums gaisa tilpuma vienībā.

ABSOLŪTAIS HIGROMETRS [absolute hygrometer] - aparāts gaisa mitruma noteikšanai, viens no galvenajiem higrometri tipiem. Absolutā higrometrā caur speciālām caurulēm, kurās atrodas higroskopiska viela, izsūknē noteiktu gaisa tilpumu; nosverot caurules pirms un pēc gaisa sūknēšanas, aprēķina uzsūktā ūdens tvaika masu. Uzsūktā ūdens tvaika masas dalijums ar izsūknētā gaisa tilpumu ir absolutais gaisa mitrums.

ABSOLŪTĀ MONARHIJA [absolute/unconditional/unlimited monarchy] - neierobežota monarha vara.

ABSOLŪTS [absolute] - 1. neatkarīgs, brīvs no saistības, neierobežots (piem., absolūta vara, absolūta monarhija); 2. pilnīgs, galīgs (piem., absolūtās čempions); 3. tāds, ko izsaka vai aprēķina tieši, nevis relatīvā izteiksmē (piem., absolūtais vairākums, absolūtās pieaugums); 4. tāds, ko attiecinā uz noteiktu sākumpunktu vai skaita no tā (piem., absolūtā temperatūra).

ABSOLVENTS [(skolas) school leaver; (universitātes) graduate (from university)] - persona, kas beigusi kādu mācību iestādi vai kursus un saņēmusi attiecīgu diplому (sertifikātu).

ABSOLVĒT [(skolu) to finish (school); (universitāti) to graduate (from university), to finish studies; (kursus) to complete (courses)] - beigt (mācību iestādi vai kursus).

ABSORBCIJA [absorption, absorbing] - parādība, kur viena viela (absorbents) ar visu savu tilpumu uzsūc kādu citu vielu.

ABSORBENTS [absorbent, absorber] - uzsūcoša (absorbējoša) viela; viela, kura piemīt spēja kaut ko absorbēt (absorbētspēja).

ABSORBĒT [to absorb] - fizikā - uzsūkt; uzsūcot mazināt intensitāti, koncentrāciju.

ABSORBĒTĀ DEVA [absorbed dose (NATO)] - enerģijas daudzums, kas kodolstarojuma vai jonizējoša starojuma rezultātā pāriet uz absorbējošā materiāla masas vienību. Mēra rados.

ACS [eye] – 1. redzes orgāns, kas uztver gaismas kairinājumus; 2. veidojums, kas pēc izskata vai formas atgādina aci.

ACU AIZSARGLĪDZEKI [eye protectors, goggles] – dažādas brilles, ko izmanto acu aizsargāšanai pret kodolsprādziena gaismas starojumu, kā arī pret apžilbināšanu vispār.

ACULIECINIEKS [eye-witness, bystander] – cilvēks, kas pats redzējis, novērojis ko.

ACUMĒRA ŠAUŠANAS DATI [preparation of initial data by eye] – uz acumēra pamata veikti aprēķini artilērijai un mīnmetējiem šaušanai no aizsegātām ugunsposīcijām. Acumēra šaušanas datus gatavo ugunsposīcijās izvietotās vienības komandieris, kad nav iespējams sagatavot precizus šaušanas datus.

ACUMĒRS [estimation by sight] – spēja ar redzes palīdzību, neizdarot speciālus mērījumus un neizmantojot palīginstrumentus, aptuveni noteikt attālumus, leņķus, izmērus, paaugstinājumus.

ACUMIRKLIS [moment, instant] – tāds, kas noris pēkšni, vienā mirklī; īslaicīgs.

ACUMIRKLIGAS DARBĪBAS MĪNA sk. tūlītēja s darbības mina.

AČGĀRNĀ AZIMUTA NOTEIKŠANA sk. pretējā a zīmūta noteikšana.

AČGĀRNĀ VIZĒŠANA sk. pretējā vizēšana.

ADAMSĪTS [adamsite] – kristāliska viela, krāsa var būt dažāda, sākot no gaiši dzeltenas līdz koši zaļai. Galvenais kaujas stāvoklis – smalks aerosols. Var lietot dūmu granātās vai aerosolu generatoros. Iedarbojas uz cilvēku, radot spēcīgu kairinājumu kaklā un degunā, sāpes krūtis, vēšanu.

ADAPTĀCIJA MILITĀRAJĀ VIDĒ [adaptation in military] – pielāgošanās militārās vides radītiem apstākliem, izvirzītajām prasībām un attieksmei. Adaptācijas periods militārajā vidē ierobežotā dienesta laika dēļ tiek stimulēts mācību centros. Pozitīva, savlaicīga adaptācija veicina militāro mērķu sasniegšanu, turpretī negatīva – vājina disciplīnu un mazina varbūtību sekmīgi sasniegt izvirzīto mērķi.

ADAPTERS [adapter] – 1. skaitļošanas tehnikā – elektroniska ierīce, ar ko kopīgai darbībai savieno neatkarīgas vai atšķirīga interfeisa datu apstrādes iekārtas; 2. skaņu tehnikā – skaņu noņēmējs, ierīce skaņas signāla nolasīšanai (reprodukēšanai) no skaņu ieraksta. Adaptera izejā parasti iegūst elektrisko signālu, ko pēc vajadzības pastiprina un pievada skaļruņiem. Izšķir mehāniskos (piem., skaņuplašu atskaņošanai), elektromehāniskos un optiskos (piem., skaņu filmu demonstrēšanai) skaņu ierakstu adapterus.

ADATA [needle] – ciets (parasti no metāla) tievs priekšmets ar nosmailinātu galu, kas piemērots dažādām vajadzībām (šūšanai, saspraušanai, kompasiem u. c.).

ADEKVĀTS [adequate] – savam uzdevumam precīzi atbilstošs, vienlīdzīgs, līdzvērtīgs.

ADJUNKTS [1. service student; 2. post-graduate at a military college] – 1. zinātniskā darbinieka amats (profesora vai akadēmiķa palīgs u. tml.; amatpersonas vietnieks) vairākās valstīs; 2. (KF bruņotajos spēkos) persona, kas gatavojas zinātniskai vai zinātniskai un pedagoģiskai darbībai militārajās mācību vai zinātniskās pētniecības iestādēs. Sagatavošanās posms beidzas ar attiecīgas disertācijas aizstāvēšanu.

ADJUTANTS [adjutant (ASV), aide-de-camp, aide] – 1. virsnieks, kas īpašu dienesta uzdevumu veikšanai piekomandēts augsta ranga militārpersonai vai civilpersonai; 2. šāba virsnieks, kas veic administratīvus pienākumus.

ADMINISTRĀVIAS ESKORTS [administrative escort (NATO)] – jūras spēku kontrolei pakļauts karakuģis vai tirdzniecības kuģis, uz kura borta atrodas konvoja komandieris un viņa šābs un kas kalpo par bāzi vienlaicīgu sakaru nodrošināšanai ar operatīvās kontroles iestādi un piekrastes konvoju.

ADMINISTRĀVIAS SODS [administrative penalty/punishment] – sods, ko uzliek amatpersona vai iestādei.

ADMINISTRĀVIĀ ATBILDĪBA [administrative responsibility] – pilsoņu vai amatpersonu atbildība par administratīvu pārkāpumu; juridiskās atbildības veids.

ADMINISTRĀVIĀ IEKRAUŠANA [administrative loading (NATO)] – iekraušanas sistēma, kuras pamatprincips ir maksimāli izmantot karaspēkam un kravu pārvadājumiem paredzētās plātības, neņemot vērā taktiskos apsvērumus. Aprīkojums un krājumi pirms lietošanas ir jāizkrauj un jāšķiro.

ADMINISTRĀVIĀ KOMANDĀKĒDE [administrative chain of command] – parastā administratīvā komandākēde.

ADMINISTRĀVIĀ KONTROLE [administrative control (NATO)] – vadīšana vai pilnvaru izmantoša, risinot pakļauto vai citu organizāciju administratīvu rakstura jautājumus (piem., personāla vadību, apgādi, apkalpošanu u. c. jautājumus), kas neietilpst pakļauto vai citu organizāciju operatīvajos uzdevumos.

ADMINISTRĀVIĀ NESADARBOŠANĀS [administrative noncooperation] – valdības administratīvās sistēmas kalpotāju, darbinieku un amat-

personu lielā vairākuma atteikšanās sadarboties ar režīmu, kas mēģina valdīt okupētā valstī.

ADMINISTRATĪVĀ NODROŠINĀJUMA PLĀNS [administrative plan (NATO)] – plāns, kas parasti attiecas uz operāciju plānu vai pavēli un papildina to ar informāciju un instrukcijām, kas saistītas ar operācijas nodrošinājuma un administratīvo atbalstu.

ADMINISTRATĪVĀ PAVĒLE [administrative order (NATO)] – pavēle, kas reglamentē darbību administratīvās sfērās (pārvietošanās, apgādes, remonta, evakuācijas, personāla u. c. administratīvajos jautājumos).

ADMINISTRATĪVĀ PĀRVIETOŠANĀS [administrative movement] – vienību pārvietošanās (maršs) pretinieka neapdraudētā (izņēmums – gaisa uzbrukumi) teritorijā, kas organizēta tā, lai maksimāli taupītu laiku un enerģiju.

ADMINISTRATĪVĀ VADĪBA [administrative control] – vadības nodrošināšana pār pakļautajām vienībām tādās sfērās, kas tieši neattiecas uz operāciju vadību – personāla vadībā, apgādē, medicīnā utt.

ADMINISTRATĪVS [administrative] – tāds, kas attiecas uz administrāciju, pārvaldi; tāds, kas saistīts ar administrācijas varu, tiesībām.

ADMINISTRĀCIJA [administration] – iestādes vai uzņēmuma vadība, vadītāji.

ADMINISTRĒŠANA [administration (NATO)] – 1. visu taktikā un stratēģijā neietilpst o mācību vadību un risināšana, gk., logistikā un personāla vadībā; 2. vienību iekšējās vadības jautājumi.

ADMINISTRĒT [to administer] – vadīt, rīkot; vadīt birokrātiski, neiedzīvinoties lietas būtībā, ar pavēlēm un komandēšanu.

ADMIRALITĀTE [The Admiralty] – flotes pārvaldes iestāde (pirmspadomju Krievijā, Anglijā).

ADMIRĀLIS [admiral] – jūras kara spēku augstāko virsnieku dienesta pakāpe; karavīrs, kam piešķirta šāda dienesta pakāpe.

ADRESANTS [sender] – sūtītājs. Persona, iestāde, kas pa pastu, telegrāfu vai ar citiem sakaru līdzekļiem sūta kādu sūtījumu vai ziņu.

ADRESĀTI [addressees] – vienības vai personas, kurām ziņojuma autors sūta savu ziņojumu. Adresāti var būt ar darbības vai informācijas (INFO) raksturu.

ADRESĀTS [addressee] – persona, iestāde, kurai adresāts pasta sūtījums, telegramma vai cita ziņa.

ADRESE [address] – 1. dzīvesvietas vai iestādes atrašanās vietas dati; attiecīgais uzraksts uz sūtījuma; 2. svinīgs apsveikuma raksts īpašā

apdarē (iesējumā, mākslinieciskā izveidojumā u. tml.) .

ADRESĒT [to address (to), to direct (to)] – 1. apzīmēt (sūtījumu) ar adresi; norādīt (sūtījuma) saņēmēju; 2. *attiecināt (uz kādu), paredzēt (kādam).

ADSORBCIJA [adsorption] – vielas (adsorbāta) saistīšanās no gāzei da vai šķidrā fāzes uz cetas vielas (adsorbenta) virsmas.

ADSORBENTS [adsorbent] – ciets, porains dabīgs vai sintētisks materiāls ar lielu ipatnējo virsmu, kas labi saista (adsorbē) vielas no gāzem un šķidrumiem.

ADSORBĒT [to adsorb] – uzsūkt (ar virsmu, virskārtu).

ADVEKCIJA [advection] – meteor. gaisa horizontāla pārvietošanās, kas no rajona uz rajonu pārnes siltumu, mitrumu, putekļus u. tml.

ADVOKĀTS [lawyer, advocate, solicitor, attorney (ASV); (tiesā) barrister, counsel] – jurists, kas tiesā aizstāv apsūdzēto, sniedz padomus tieslietās un pēc pilnvarojuma izpilda arī citus juridiskus uzdevumus.

AERĀCIJA [aeration] – gaisa kustība, apmaiņa, cirkulācija; piesātināšana ar gaisu vai skābekli; vēdināšana.

AERO.. [aero..; air..; air, aerial] – saliktei daļa – gaisa, gaisa satiksmes (piem., aerogrāfs, aerodroms).

AEROBĀKA [airfield beacon] – līdotājiem ceļa rādītāja iekārta (bāka), kas izstaro spēcīgu gaismu (redzama pat miglā) vai raida radiosignālus.

AEROBĀTIKA [aerobatics] – augstākās pilotāžas figūru virtuoza izpilde.

AEROBUSS [aerobus] – daudzvietīga (ar 250–500 vietām) pasažieru lidmašīna. Parasti aerobusi ir divi klāji – viens paredzēts kravai un bagāzai, otrs – pasažieriem.

AERODINAMIKA [aerodynamics] – aeromehānikas nozare, kas pētī gāzes (gaisa) kustības likumus, kā arī mijiedarbību starp gāzei vidi un cietiem ķermējiem, kas pa to pārvietojas.

AERODINAMISKĀ BREMZEŠANA [aerodynamic brake action] – kosmiskā lidaparāta kustības palēnināšana, izmantojot planētas atmosferas pretestību. Pat retinātā atmosfērā tā ļauj samazināt kosmiskā lidaparāta ātrumu no desmitiem tūkstošu līdz simtiem m/s, stipri ietaupot rākešu degvielu salīdzinājumā ar reaktivo bremzešanu. Aerodinamisko bremzešanu izmanto, kosmiskos lidaparātus atgriežot uz Zemes (kopš 1960. g.), nosēdinot uz Veneras un Marsa.

AERODINAMISKĀ CAURULE [wind tunnel] – ierīce, kur spēcīgā gaisa (gāzes) plūsmā eksperimentāli pētī ar ķermēju applūstamību saistītos procesus. Pētījuma pamatā ir kustības apgrēzīmības princips, saskaņā ar ko ķermēja

PASAULES VALODU UN VALODU GRUPU NOSAUKUMI*

Valodas / valodu grupas nosaukums angļu valodā	Valodas / valodu grupas nosaukums latviešu valodā	Valodas / valodu grupas nosaukums angļu valodā	Valodas / valodu grupas nosaukums latviešu valodā
Abkhazian	abhäzu valoda	Bambara	bambaru valoda
Achinese	ačinu valoda	Bamileke languages	bamileku valodas
Acoli	ačolu valoda	Banda	bandu valoda
Adangme	adangmu valoda	Bantu	bantu valodas
Adyge; Adygei	adigu valoda	Basa	basu valoda
Afar	afāru valoda	Bashkir	baškīru valoda
Afrihili	afrihili	Basque	basku valoda
Afrikaans	afrikandu valoda	Beja	bedžu valoda
Afro-Asiatic	semītu–hamītu valodas, afroaziātu valodas	Belarusian	baltkrievu valoda
Ainu	ainu valoda	Bemba	bembu valoda
Akan	akanu valoda	Bengali	bengālu valoda
Akkadian	akadiešu valoda	Berber	berberu valodas
Albanian	albāņu valoda	Bhojpuri	bhodžpūru valoda
Aleut	aleutu valoda	Bihari	biharu valoda
Algonquian languages	algonkinu valodas	Bikol	bikolu valoda
Altaiic	altajiešu valodas	Bini	binu valoda
Southern Altai	dienvidaltajiešu valoda	Bislama	bišlamā
Amharic	amharu valoda	Bosnian	bosniešu valoda
Angika	angika	Braj	bradžiešu valoda
Apache languages	apaču valodas	Breton	bretoņu valoda
Arabic	arābu valoda	Batak (Indonesia)	bataku valoda
Aragonese	aragoniešu valoda	Blin; Bilin	bilinu valoda
Aramaic	aramiešu valoda	Buginese	bugu valoda
Arapaho	arapahu valoda	Bulgarian	bulgāru valoda
Araucanian	araukānu valoda	Buriat	burjatu valoda
Arawak	aravaku valoda	Burmese	birmiešu valoda
Armenian	armēņu valoda	Caddo	kadu valoda
Aromanian; Arumanian; Macedo-Romanian	aromēnu valoda	Carib	karību valoda
Artificial	mākslīgās valodas	Catalan; Valencian	katalānu valoda;
Assamese	asamiešu valoda		valensiešu valoda
Asturian; Bable	astūriču valoda	Caucasian	ibēru–kartvelu valodas,
Athapaskan languages	atapasku valodas		kaukāziešu valodas
Australian languages	austrāliešu valodas	Cebuano	sebuānu valoda
Austronesian	austronēziešu valodas	Celtic	ķeltu valodas
Avaric	avāru valoda	Central American Indian	Centrāamerikas indiānu valodas
Avestan	avesta	Chagatai	džagatajs
Awadhi	avadhu valoda	Chamic languages	čamiešu valodas
Aymara	aimaru valoda	Chamorro	čamorru valoda
Azerbaijani	azerbaidžānu valoda	Chechen	čečenu valoda
Balinese	baliešu valoda	Cherokee	čiroku valoda
Baltic	baltu valodas	Cheyenne	šejenu valoda
Baluchi	beludžu valoda	Chibcha	čibču valoda

Valodas / valodu grupas nosaukums angļu valodā	Valodas / valodu grupas nosaukums latviešu valodā	Valodas / valodu grupas nosaukums angļu valodā	Valodas / valodu grupas nosaukums latviešu valodā
Chichewa; Chewa; Nyanja	čičeva	Egyptian (Ancient)	ēģiptiešu valoda
Chinese	ķīniešu valoda	Ekajuk	ekadžuku valoda
Chinook jargon	čīnu žargons	Elamite	elamešu valoda
Chipewyan	čipevaiānu valoda	English	angļu valoda
Choctaw	čoktavu valoda	English, Middle (1100-1500)	vidusangļu valoda (1100.–1500. g.)
Church Slavic; Old Slavonic; Church Chuukese	bažnīcslāvu valoda; senslāvu valoda; čūku valoda	English, Old (ca. 450-1100)	senangļu valoda (ap 450.–1100.g.)
Chuvash	čuvašu valoda	Erzya	erzju valoda
Coptic	koptu valoda	Esperanto	esperanto
Cornish	korniešu valoda	Estonian	igauņu valoda
Corsican	korsikānu valoda	Ewe	evu valoda
Cree	krī valoda	Ewondo	evondu valoda
Creek	krīku valoda	Fang	fangu valoda
Creoles and pidgins	kreoliskās valodas un pidžinvalodas	Fanti	fantu valoda
Creoles and pidgins, English-based	angļiskās kreoliskās valodas un pidžinvalodas	Faroese	fēru valoda
Creoles and pidgins, French-based	franciskās kreoliskās valodas un pidžinvalodas	Fijian	fidžiešu valoda
Creoles and pidgins, Portuguese-based	portugāliskās kreoliskās valodas un pidžinvalodas	Filipino; Pilipino	filipiņiešu valoda
Crimean Tatar, Crimean Turkish	Krimas tatāru valoda	Finnish	somu valoda
Croatian	horvātu valoda	Finno-Ugrian	somugru valodas
Cushitic	kušitu valodas	Fon	fonu valoda
Czech	čehu valoda	French	franču valoda
Dakota	dakotu valoda	French, Middle (ca. 1400-1600)	vidusfranču valoda (ap 1400.–1600. g.)
Danish	dāņu valoda	French, Old (ca. 842-1400)	senfranču valoda (ap 842.–1400. g.)
Dargwa	dargu valoda	Eastern Frisian	austrumfrizu valoda
Dayak	dajaku valoda	Northern Frisian	ziemeļfrizu valoda
Delaware	delavēru valoda	Western Frisian	rietumfrizu valoda
Dinka	dinku valoda	Friulian	friūlu valoda
Divehi	maldiviešu valoda	Fulah	fulu valoda
Dogri	dogru valoda	Ga	ga valoda
Dogrib	dogribu valoda	Gaelic; Scottish Gaelic	gēlu valoda
Dravidian	dravidu valodas	Galician	galisiešu valoda
Duala	dualu valoda	Ganda	gandu valoda
Dutch; Flemish	holandiešu valoda; flāmu valoda	Gayo	gajo valoda
Dutch, Middle (ca. 1050-1350)	vidusholandiešu valoda (ap 1050.–1350. g.)	Gbaya	gbaju valoda
Dyula	diülü valoda	Geez	gēžu valoda
Dzongkha	dzongke	Georgian	gruzīnu valoda
Efik	efiku valoda	German	vācu valoda
		Low German; Low Saxon; German, Low Saxon, Low German, Middle High (ca. 1050-1500)	lejasvācu valoda
		German, Old High (ca. 750-1050)	vidusaugšvācu valoda (ap 1050.–1500.g.)
		German, Middle High (ca. 1400-1600)	senaugšvācu valoda
		German, Old Saxon (ca. 800-1050)	(ap 750.–1050. g.)
		Alemanic; Swiss German	alemaņu valoda;
			Šveices vācu valoda